

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**D. D. Emanuelis Gonzalez Tellez, In Incllyta Salmanticensi
Academia Collegii Majoris Conchensis Alumni, &
antiquioris vespertinæ Sacrorum Canonum Cathedræ
proprietary Interpretis; in Pinciano Sanctæ ...**

Additis Notis uberioribus ab Historia, & Chorographia

Complectens Librum Qvartum

González Téllez, Emanuel

Francofurti Ad Moenum, 1690

Caput I. (a) Ex Concilio apud Vvermerias.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74533](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74533)

TITULUS XIX.

De Divortiis.

CAPUT I.

(a) Ex Concilio apud VVermerias.

SI qua mulier mortem mariti sui cum aliis consiliaria est, & ipse vir aliquem illorum sese defendendo occiderit, & si probare potest ipse vir, eam ream esse consilii, potest, ut nobis videtur, ipsam uxorem dimittere, & si voluerit aliam (b) ducere; ipsa autem insidiatrix poenitentiae subiecta absque spe conjugii (c) maneat.

NOTÆ.

1. (a) **W**ermerias.] Ita legitur in prima collectione, sub hoc titulo cap. 1. ex hocque Concilio citatur textus hic à Burchardo lib. 6. Decreti, cap. 41. Ivone p. 10. Decreti, cap. 169. Gratiano in cap. si qua 31. q. 6. Nec interest legas VVermeriam, an Vormassam; utroque enim nomine Vangionum civitas significatur, ubi Pipinum habuisse Concilium ferè omnes historici Gallinarant, & constat ex cap. si quis ingenuus 29. q. 2. ex quo citantur varii canones in decreto Gratiani; & textu in cap. 1. de eo qui cognovit, ubi jam notavi: malè tamen citari canonem hunc ex Concilio Illiber. jam notavit Mendoza lib. 1. Concil. Illiber. cap. 6. In ipso Concilio, quod extat tom. 17. Conciliorum Regie editionis, textus hic in can. 5. ita habetur: *Si qua mulier mortem viri sui cum aliis hominibus consiliavit, & ipse vir ipsius hominem se defendendo occiderit, & hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere, & si voluerit, aliam accipiat.*
2. (b) **Aliam ducere.**] Sic etiam habent Gratianus, & Burchardus: apud Ivonem verò hæc verba non extant, & pro eis Raymundus in præfenti reposuit, potest ipse post mortem uxoris, si voluerit, aliam ducere. Sed jam constat ex d. tom. 17. Concil. Regie editionis, in ipso canone legi prout in hac prima collectione, & apud Gratianum habetur; nam PP. hujus Concilii sanxerunt, licere ex justa causa conjugii innocenti, etiam superstiti altero conjugio, aliud matrimonium inire, ut constat ex cap. 1. infra, de donat. inter, juxta communem intellectum.
- (c) **Permaneat.**] Quæ poena sacris Ecclesiæ Canonibus plerumque ob enormia crimina olim ponebatur, ut in c. 1. de eo qui cognovit consanguin. cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, cap. admoveere 33. q. 2. & alibi.

COMMENTARIUM.

3. **Conclusio traditur & probatur.**

EX hoc Canone sequens communiter deducitur assertio: *Mulier, quæ machinata est in necem viri, ipso matrimonio, & alterius spe privata; maritus vero insidiatorem interficiens, ipsam uxorem dimittere valet, & eam mortuam cum alia contrahere.* Non est alia similis decisio, quæ pro-

betur; eam tamen illustant Farinacius in praxi crimin. p. 5. q. 143. Decianus in tract. crimin. lib. 9. c. 13. n. 16. & c. 14. n. 9. Boerius dec. 262. Cujac. Barb. & Canisius ad hunc textum. Arniseus de jure connub. cap. 6. sect. 10.

Sed pro dubitandi ratione in præsentem assertionem ita insurgo: Conatus opere non sequuto Impugnari non punitur poena ordinaria, cap. final. de spons. tur. tradus cap. perpetuo 7. de election. in 6. cap. cogitationis, de assensu. poenit. dist. 1. l. cogitationis, ff. de poenis: ergo ex sola machinatione in necem viri uxor privari non debet, non solum præfenti matrimonio, verum & omni spe conjugii. Accedit, nam ut in præfenti casu ob delictum machinationis mulier privetur spe conjugii, non sufficit machinatio, verum & simul cum ea adulterium concurrere debet, cap. si quis vivente 31. q. 1. cap. quidquid mulier 32. q. 5. cap. super hoc 5. cap. significasti 6. de eo qui duxit in matrimonium, ubi probavi: ergo machinatio per se non præbet causam divortio & impedimento nuptiarum. Secunda etiam pars hujus textus, ubi assertitur maritum insidiatorem occidentem non privari usu præfentis conjugii, nec alterius spe, difficilis redditur ex eo, nam homicida inter alias poenas, quibus ex sacris canonibus punitur, ea refertur, ut absque spe conjugii permaneat, cap. 2. de poenis: ergo in præfenti specie maritus spe conjugii privari debet.

Quæ dubitandi ratione non obstante sciendum est juxta Gajum in l. 2. ff. de divortii, divortium dictum esse à diversitate mentium (forsan legendum est *enimium*,) quia in diversas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. Cicero lib. 3. de Oratore. Unde divortia aquarum dixit ipse ad Atticum, ibi: *Amanus Syriam à Cilicia aquarum divortio distrahit.* Et iterum divortia, hoc est vias in diversas tendentes, dixit Virgil. *Eneid.*

Obijciunt equites sese ad divortia nota. Et apud Tacitum lib. 12. annal. legitur: *Arctissimo inter Europam, Asiamque divortio Byzantium in extrema Europa posuere Græci.* Et Tertullianus de anima, mortem definit, animæ, & corporis divortium. Græci appellarunt *diotey*. Harmonopolus lib. 6. *Preemptuarii*, tit. ult. & ita exponit Balsamon in nomocanone, tit. 13. cap. 30. *Diotion* est sonus musicus, qui diapason, & harmoniam separat; unde cum conjuges unius perfectæ harmoniæ locum obtineant, si ex quacumque causa

causa separentur, dicitur fieri diastion: notavit D. Ambrosius in *Lucam lib. 8. cap. 2.* Divortium autem verum non est, nisi quod animo perpetuam constituendi diffensionem, discessionem, seu divisionem fit. Itaque calore iracundiæ dimissa, mox reversa uxor, divortisse non videtur, *l. quicquid 48. ff. de reg. jur. nec divortium, sed fribusculum potius dicitur.* D. Isidorus *lib. 9. etymolog. cap. ult. quod si 31. ff. de jure dot. l. si liberis 27. ff. de pactis dot. l. plerique 33. ff. de ritu nupt. l. cum hic 32. §. 10. l. ea que 57. ff. de donat. inter:* de quo agunt Gentilis de *donat. inter. lib. 3. cap. 20.* Fornerius *lib. 1. rer. quotid. cap. 8.* Turtaretus in *parallelis, disfert. 4. jurid. Borellus tom. 3. decif. tit. 3. ex num. 1.* Unde si pœnituit eum, qui perferendum divortii libellum tradidit, & nihilominus per ignorantiam mutata voluntatis oblatum fuerit, durat matrimonium, nisi is qui accepit, voluit dissidium, *l. 3. l. si pœnituit 7. ff. de divortis.* Quod si jurgium aliquod calore iracundiæ inter conjuges apud Romanos intercedebat, motis erat, ut cum mulier de domo mariti repente irata discederet, in Sacello Deæ Viriplacæ conveniret, ut cum viro ab amicis vocato in domum illius animo concordii reverteretur. Cujus moris meminerunt Plautus in *Menech. Gellius lib. 17. noct. cap. 6.* Valerius Max. *lib. 2.* In divortio ergo perseverantia quedam, ac perpetuus animorum in diversas partes euntium dissensus requiritur, *l. quod si non 31. ff. de jure dot. l. inter 191. ff. de v. s.* Repudium etiam, quod ita dicitur juxta Festum Pompejum, quia ob rem pudendam, aut non sine pudore fit, licet de uxore constante matrimonio plerumque usurpetur, *l. Julianus 4. ff. de divortis,* propriè magis de sponsis, & de futuro matrimonio nondum cognitis accipitur, *l. inter 191. ff. de v. s.* ubi notantur Gentilis & Fornerius. Aloix in *notis ad vitam S. Justini, cap. 8.* Veteris Latinitatis duces Plautus & Terentius dicunt, renunciare, aut remittere repudium, quod jam vulgò dare aut mittere repudii libellum dicitur. Plautus in *extrema fere Aulular.*

Is me nunc renunciare repudium jussit tibi.
Terentius in *Phorm. actu 4. scen. 3.*

Illis repudium renunciet, hanc ducat.
Et *act. 5. scena 8.*

Cum ego vestri honoris causâ repudium alteri Remiserim, qua tantundem dotis dabat.
Hodie divortii acceptio duplex est: alia, quatenus solum importat dissolutionem thori & cohabitationis, quomodo in præsentis titulo accipitur: altera, quatenus significat vinculi ipsius dissolutionem, & hoc modo accipitur plerumque à Jureconsultis in titulis D. & Cod. de *divortis,* & aliis locis in Pandect. expensis.

6.
De Divor-
tiis apud
Hebræos.

Deinde, ut de divortiis ex omni religione Judaica Gentilica, & Catholica agamus, sciendum est, Hebræis repudium permillum esse lege Moyfi data, *cap. 24. Deuteron.* his verbis: *Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitq; ei libellum repudii, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem, quia polluta est.* Dubium tamen non leve est, an repudium hoc fuerit permillum tanquam licitum, an verò ad majora mala vitanda? In qua quæstione utramque

D. D. Gonzal. in *Decretal. Tom. IV.*

sententiam, affirmativam, & negativam, problematicè probabilem dixit D. Thomas in *4. dist. 33. q. 2. art. 2.* & ibidem Scotus *q. 3.* Sed repudium illis permillum fuisse, non tanquam licitum, sed tanquam minus malum, docuerunt D. Hieronymus in *Mattheum lib. 1. cap. 5.* Glossa ordin. in *cap. 5. Matthæi, Castro lib. 2. de lege penali, cap. 11.* Tiraquel. in *l. 9. connub. n. 5.* Covarr. *2. p. de matrim. c. 7. §. 4. n. 4.* Petrus Greg. *lib. 9. synagm. c. 16. n. 1.* Beyertlinch. *tom. 2. in theatro, verbo Divortium, & verbo Matrimonium;* pro quibus facit locus Matthæi *cap. 19.* ubi Dominus ait: *Quoniam Moyses ob duriciam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, ab initio autem non fuit sic.* Accedit, quia Christus Dominus repudium illud improbavit, ut refertur in *cap. gaudemus, hoc ut.* Igitur quia illicitum erat. Cajetanus & Avendanno in *d. cap. 19. Matthæi,* existimant repudium, nec licitum, nec omnino illicitum fuisse, sed tantum à Deo ex dispensatione concessum. Sed receptor, communiorque est sententia, quæ affirmat, repudium fuisse Hebræis permillum tanquam licitum, dispensatæ Domino in matrimonii indissolubilitate, quam probant, & defendunt Bellarminus *lib. 1. de matrim. c. 17.* Medina de *continentia, controv. 1. c. 10.* Becanus in *analog. c. 33. q. 1.* Balboa in *c. gaudemus, n. 136. hoc titulo.* Quibus autem de causis Hebræis liceret repudium, non levis controversia est. Tertul. *lib. 4. contra Marcell. cap. 34.* existimat, non ex alia causa licere, nisi propter fornicationem: sed ejus sententia refellitur, primò quia mulier adultera secundum eandem legem non dimittebatur, sed lapidabatur, si constabat adulteram esse; vel per aquas zelotypiæ examinabatur, si suspecta erat de adulterio. Secundò, quia Pharisei interrogarunt Christum Dominum, an quacumque ex causa liceret uxorem dimittere, ut legitur in *c. 19. Matth. vers. 3.* ergo supponebant varias esse causas repudii. Quare Chrysostomus, Origenes, Lyra, cæterique Theologi expositores, non solum propter fornicationem, verum & varias ob causas repudium licitum fuisse Hebræis probant, videlicet ob lepram, morbum caducum, sterilitatem, veneficium, rixas perpetuas, & alios pravos mores incorrigibiles: item ob fœditatem magnam, nam ob parvam. Unde Malachias *c. 2. vers. 10.* carpit eos, qui illecei pulchritudine alienigenarum ducebant eas, repudiatis propriis uxoribus. Illud tamen cautè ab eis servabatur, ut cum debitis ritibus, & cæremoniis libellus repudii daretur, præscriptis *c. 24. Deuteron.* cujus libelli meminerunt Isaias *cap. 50. vers. 1.* Jeremias *cap. 50. vers. 8.* Et primò observabatur, ut uxor non discederet nisi voluntate mariti. Secundò ut libellus in manu uxoris traderetur, etsi apud alias nationes sufficeret illum mittere per libertum, ut statim dicemus. Tertio ut scriberetur, & in eo nomina duorum testium adhiberentur, ut per scripturæ moram animus in dissidium præceps frangeretur, ut exponit D. Augustinus de *sermone Domini in monte, cap. 14. & lib. 9. contra Faustum, cap. 26.* ibi: *Deus interposuit hanc moram, ut in dissidium animus præceps, libelli conscriptione refractus absterer. & quid mali esset uxorem dimittere, cogitaret: præsertim scribere, quorum erat litteras scribere, quasi viri prudentes in dissidiis dissuasores erant.* Quarto ut exprimerentur tres generationes viri, & tres mulieris. Quintò ut scriberetur libellus litteris rotundis, & distinctis, ita ut una aliam non attingeret, ne aliquod scripturæ vitium irreperet. Sextò, ut si inter scribendum aliqua

Y 3

aura-

atramenti guttula in chartam decideret, libellus auctoritatem non haberet. Septimò ut in libello nullum raturæ vestigium appareret, ne possit esse suspectus de vitio. Octavò ut charta longior esset, quam lator. Nonò ut omnes testes, qui aderant, suum quisq; sigillum adhiberet. Decimò ut maritus diceret, *Accipe libellam repudiij, & esto à me abjecta, & cuicumque viro permessa.* Formula talis libelli hæc erat: *Ego Rabbi Simeon, filius Rabbi Abraham, filii Rabbi David, filii Rabbi Salomon, die 1. mensis 2. anno 5296. à creatione mundi, hic, & in hac civitate, ex animi mei consensu, & sine ulla coactione repudiavi Rachel filiam Rabbi Moyses, filii Rabbi Joseph, filii Rabbi Jacob, & dedi illi libellum repudiij in manu, schedam abscissionis, & signaculum divisionis, ut sit à me abjecta, & habeat quemcumq; velit, & nemo possit illi prohibere, juxta constitutiones Moyses, & Israel. Referunt Vatablus, Oleaster, Lorinus, & Cornet. in d. cap. 24. Deuteron. Doctissimus Maldonatus in cap. 19. Martini, & yerlinch. in theatro, verbo Divortium.*

7. *De divor-
tium & jure
civilis.*
Ut ad divortia ex jure civili Romanorum, & aliarum gentium perveniamus, sciendum est, quod cum populus Romanus primis temporibus summà, & miserà civium indigentia laboraret, non solum ad contrahenda matrimonia præmiis invitare decrevit, sed & contracta jam dissolvere minimè liberum judicavit; tantum enim ex lege Romuli, si Plutarcho credimus, tribus de causis maritis licebat repudiare uxores: Primà, si adulterium perpetrasset, nec mirum si concederetur marito diverti ab ea, quam ex ipsius Romuli lege occidere poterat; è contra verò virum adulterum uxori derelinquere non licebat, eà fortassis ratione, quia scèdior libido est in foeminis, quam in maribus. Quintilianus lib. 5. instit. Plato lib. 1. de legibus: facit textus in l. si qua illustris, C. ad Orphicianum, junctis per me notatis in canone 69. Concil. Illiber. Immo nec ex ulla causa poterat uxor deserere virum suum, cui subdita erat, ut probat Rhodiginus lib. 28. lecturum, c. 16. Corrasius lib. 5. Miscel. c. 10. et si postea populi moribus uxoribus repudium permitteretur, Connanus lib. 8. comment. cap. 12. n. 2. P. Barb. in rubric. solut. marrim. 2. p. Secundo si claves subjecisset, ut probat Connanus d. cap. 12. num. 2. qui claves subjacere, interpretatur furtum facere. Gifanius in l. 8. C. hoc tit. legit, partum subjecisset. Tertio si natos filios veneficio necasset, quod homicidii genus expressit Romulus; tum quia gravius est veneficio necare, quam gladio occidere, l. 1. C. de maleficiis; tum quia veneficia arma mulierum dicuntur; quare Seneca in Hercule Furente, venena foeminea dixit. D. Hieronymus lib. 1. adversus Jovin. cap. 28. Euripides in Jove, & apud Stobæum cap. 70. ibi: *Uxores ducite, & morte obite mulierum, aut veneno, aut fraude.* Plutarchus in præcepta comub. verba Olympiæ ad Philippi pellicem referens, sic ait: *Venena ista inter ipsa habes.* Præsertim si mulier sit adultera. Seneca lib. 4. contro. facit Aufontus ibi:

8. *Toxica zelotypo dedit uxor seva marito.*
Quod si ob alia vitia viri dimittere uxores volebant, divortium de facto celebratum tenebat, sed pœnas constitutas sustinebat vir egelstatis, & perpetuo subiacebat mœrori, ita ut integram substantiam amitteret, & partim ipsi uxori adjudicaretur, partim Cereri sacra maneret, juxta veterem morem, secundum quem sacratae leges dicebantur, quibus sancitum erat, ut si quis ad-

versus eas fecisset, alicui Deorum cum pecunia facer esset: sic apud Halicarnasseum extat plebiscitum, quo cautum fuerat, ut si quis adversus ea, quæ eo comprehendebantur fecisset, facer esset, & ejus pecunia Cereri sacra maneret. Sed hæc ex lege Regia tam angusta divertendi facultas, ad annos ut bis ferme perduravit sexcentos. Tertul. in apolog. cap. 6. ibi: *Ubi est illa felicitas matrimoniorum, de moribus utiq; prosperata, quæ per annos ferme sexcentos nulla repudium domus sensit, jam verò repudium votum est, & quasi matrimonij fructus.* Licet circa annum dissentiat Cujac. lib. 1. obs. cap. ult. Hothom. lib. 13. obs. cap. 39. Sed postea Spurius Carvilius, quoniam coram auspiciibus testatus est se nuptias contrahere ob liberos procreandos, juxta formam illustratam in cap. final. de condit. appositis, sterilitatis causa primus repudiavit uxorem, cujus exemplum Sulpitius Gallus sequutus conjugij nuncium misit, eo quod eam aperto Capite foris versari cognoverat. Quintus Antistius Verus uxori repudium misit, quòd cum libertina secretò fuisset colloquuta. Emilius Paulus Papiniam repudiavit, eo quòd non esset esset tam pulchra, quam foecunda. C. Cæsar, qui fuit Dictator, Pompejæ nuncium remisit, quòd adamaretur à Claudio. Sempronius Sophus uxorem dimisit, quòd ignorante eo ludos funebres spectasset: de aliis repudiis agunt Carolus Sigonius lib. 1. de antiquit. jur. Roman. c. 9. Plutarchus in comparatione Romuli, & Thesei, & in probl. Rom. cap. 13. Aul. Gellius lib. 7. noct. cap. 21. Valer. Max. lib. 3. cap. 6. & tandem ita fuerunt frequentia divortia, ut à quibusdam mulieribus non jam Consulium, sed maritorum numero annos computati, Seneca conqueratur lib. 3. de benef. cap. 16. ibi: *Numquid jam ulla repudiò erubuit, postquam illustres quadam, ac nobiles foeminae, non Consulium numero, sed maritorum annos suos computant, & exeunt matrimonij causà, nubunt repudiij. Hinc & illud Martialis lib. 6. epigr. am. 7.*

Juliam ex populis ex quo, Faustine, renata est,

Atque intrare domos jussa pudicitia est.

Aut minus, ut certe non plus tricesima lux est,

Et nubit decimo jam Thelesina viro.

Que nubit toties, non nubit, adultera lege est;

Offendor mœchâ simpliciorè minus.

Unde est illud Juvenalis satyr. 6. in turpem repudiorum licentiam invehentis. Ubi enim uxoris pulchritudo deflorescebat, statim ejiciebatur.

Cur desiderio Bibule Sertorius ardet?

Si verum excutias, facies, non uxor amatur.

Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet;

Fiant obscuro dentes, oculique minores;

Collige sarcinulas, dices libertus, & exi;

Jam gravis es nobis, & saepe emanxeris, exi

Ocyus, & propera, sicco venit altera naso.

Quæ eadem quoque licentia fuit in foeminis, quæ pro libidine maritos mutabant, & aliquando ad illum, quem despexerant, redibant: quare subicit Juvenalis:

Imperat ergo viro, sed mox hæc regna relinquit,

Permutatque domos, & flammea conterit, inde

Avolat, & spreti reperit vestigia lecti,

Ornatas paulo ante fores pendentia linquit

Vela domus, & adhuc virides in limine ramos;

Sic crescit numerus, sic sunt octo mariti;

Quing. per animum, titulo res digna sepulchri.

Cicero lib. 2. epist. 7. Soror Triarii divortium sine causa, quo die vir è provincia venturus erat, fecit.

Nuptura est decimo Bruto. Martialis lib. 6.

EE

Et nubit decimo jam Thelesina viro.

Notavit post alios Justelus ad canon. Eccles. univers. fol. 195. ad canonem 105. Quibus pessimis exemplis ad insolentiam impudicam pervenit effrenata divertendi libido, quousque Imperator Augustus illam libertatem effrenem coarctavit, divortiis modum imponens, certas inter causas repudii claudens licentiam, ut referunt Diocetianus lib. 1. cap. 54. firmavit etiam legem Regiam Romuli lex XII. Tabular. sed causæ, ex quibus divortium liceret, tam ex Augusti constitutione, quam lege XII. Tabul. non constant; immò ut credo, arbitrio prudentum relicta fuerunt, donec constitutionibus Imperialibus Constituti in l. 1. C. Theodos. de repudiis, Arcadii in l. 2. eod. tit. & C. Honorii, & Theodosii Junioris in l. consensu 8. C. hoc tit. Justin. in novel. 22. cap. 25. & novel. 134. cap. 11. Leonis in novel. 31. assignata fuerunt. Anastasius in l. si constante 9. C. hoc tit. divortium fieri sine offensa permisit, si uterque conjux consentiret; & licet eam constitutionem emendaret Leo Imperator in novel. 22. impudenter eam revocavit Justinianus in novel. 140. Idem Imperator divortium permisit, si maritus vellet vivere castitatem in sacerdotio, aut mulier in monastica professione, & etiam ob impotentiam cocundi, l. in causis 10. C. hoc tit. Constantinus ob viri militiam divortium permisit in l. uxor 7. C. hoc tit. quæ causa à Justiniano approbata fuit in novel. 22. cap. 14. mox ab ipso improbata, in nov. cl. 117. cap. 11. Item ob furorem, si continuus esset, & desperatæ salutis, divortium fiebat, l. si cum dorem 22. §. si maritus, ff. solut. matrim. quam causam Justinianus approbavit, & Leo instauravit in novel. 111. & 112. modo per triennium vir mulierem expectaret, mulier verò per quinquennium virum. Etiam inter justas causas repudii recensetur in d. l. consensu, §. vir 3. si uxor prohibente viro adfuerit theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis, propter loci indecentiam, quod à Græcis acceptum esse tenet Fornerius lib. 2. rer. quotid. cap. 15. notarunt Marian. de spectaculis cap. 13. D. Joseph. de Retes lib. 1. opusc. cap. 23. num. 29. Etiam in novel. 117. cap. 8. §. 4. ut causa legitima divortii exprimitur, si uxor lavet se communibus utriusque sexus balneis, l. jubemus 11. §. 2. C. de repudiis, novel. 22. cap. si verò 16. & novel. 117. cap. quia verò 8. quam illustrat D. Laurent. Ramirez de Prado ad Martial. lib. 3. epigr. 51.

8. Ut de pœnis in justis diffidiis agamus, sciendum est, constitutionibus imperialibus mulierem sine causa à viro discedentem dorem amittere, donationemque propter nuptias reddere, nec nuptias intra quinquennium celebrare posse. Ex eisdem etiam legibus maritus sine causa dimittens uxorem, nec dorem, nec donationem propter nuptias exigebat. Si autem mulier indotata sine causa diverteret, tertiam peculii sui partem pœnæ nomine marito præstabat; ille quartam partem suæ substantiæ uxori, modò hæc quarta centum auri libras non excederet, l. penult. C. de repudiis, l. 1. & 2. C. Theodos. eod. tit. ubi Gothofredus. Medio verò tempore post abolitas causas à Romulo præscriptas, sine causa divertere licuit alterius conjugis voluntate, l. si pœnituit 7. ff. hoc tit. l. 8. C. hoc tit. sola cum animi offensa, aut bonâ gratiâ, l. cum hic status 32. §. si divortium 10. ff. de donat. inter; tunc enim nulla injusta erant diffidia, sed tam libera matrimonia in contractu, quam

in distractu, l. neque ab initio 14. C. de nuptiis, ut nec pacisci possent contrahentes, ne liceret divertere, l. 2. C. de in iur. stipul. nec super hac re juramentum efficax erat, Suetonius in Tiberio, cap. 35.

Matrimonia autem, quæ pietate, aut religione arctabantur, divortio dirimi non poterant. Flaminii Diali, sive Jovis, à Flaminia discedere non licebat. Festus Pompejus verbo Flaminia, Aulus Gel. lib. 10. noct. c. 15. ibi: Matrimonium Flaminis nisi morte dirimi jus non est. Si discederet confarreationis vinculo solvebatur, sacerdotio verò abibat, fiebatque prophanus, ut probat Petr. Herod. lib. 4. Pandect. tit. 17. q. 4. licet Cujac. in Novel. 22. omnino indissolubile fuisse putet hoc connubium. Liberta, quæ patrono nupsit, illum invitum deserere, & alteri se aut in matrimonium, aut in concubinarum dare non potest, quod lege Julia de maritandis ordinibus, c. 6. cautum fuit his verbis: Si secundum hanc legem nuptia contracta fuerint, divortii facienda potestas libertæ, quæ patrono nupta est, invito patrono, cumque altero connubii jus, quamdiu patronus uxorem eam esse volet, ne esto. Faciunt textus in l. ult. ff. de divort. l. in eo jure 45. §. 4. cum l. seq. ff. de ritu nupt. licet enim liberta invita non cogatur nubere patrono, excepto uno casu, videlicet cum manumissa est matrimonii causâ, l. invitam 28. & 29. ff. de ritu nupt. quibus jungitur legem non cogitur 21. ff. eod. tit. tamen propter reverentiam patrono debitam, tantique accepti beneficii remunerationem divortium à liberta fieri non poterat invito patrono: sed si insuperhabitâ eâ lege nuncium patrono miserit, nuptiæ quidem solvuntur, alii tamen justè nubere non potest: quo sensu matrimonio retineri dicitur à patrono in l. ult. ff. de divort. Novel. 22. c. 37. Quæ autem dicatur liberta, quoad hoc privilegium patroni, exponitur in l. illud 46. ff. de ritu nupt. l. 4. ff. de jure auctoritatis, l. & ideo 62. §. 1. ff. de donat. inter, l. Patrono 10. ff. de divort. & prosequuntur Faber in jurispr. tit. 9. princip. §. illat. 26. & 27. Schiford. ad Fabrum lib. 3. tit. act. 25. q. 2. Cujac. ad tit. C. unde vir, & uxor. Connan. lib. 8. comment. c. 13. Goth. in 4. fontib. in notis ad d. c. 6. legis Julæ. Ad sponsas hæc lex non pertinuit, ad concubinas tamen pertinuit, ut liberta, quæ à concubinato invitæ patroni discessit, cum alio connubium non habeat, l. 1. vers. ego quidem, & §. si qua, junctâ l. 3. ff. de concubin. l. cum tabulis 16. §. quoniam ff. de his que ut indign. & quia non honestè faciebat, probum facere dicitur in l. 41. §. at si quis, ff. de ritu nupt. Sed si patronus divortio consenserit, finitur legis auctoritas, nec amplius connubio alterius libertæ interdicitur: consensisse verò intelligitur, quia qualequale indicium voluntatis præstitit, l. ult. ff. hoc tit. has tamen species Jurisconsultus Paulus in l. Masurius 144. ff. de v. s. confundere videtur, nec non & Suetonius in Vespasiano, cap. 3. ibi: Canicem Antonia libertam, & à manu disjectam quondam sibi revocavit in connubium, habuitque eam Imperator penè justæ uxoris loco. Notarunt Alciatus & Fornerius in d. l. Masurius. Igitur matrimonium libertæ, & Flaminum confarreationes sine fraude non dirimebantur; dissolvi tamen divortio certum est, quia leges, quæ divortia hæc fieri vetabant, imperfectæ erant, cum factum non infirmarent, juxta Ulpianum libro regn. tit. 1. de moribus & legibus: docuit Gentilis lib. 3. de donat. inter, cap. 17.

9.
De nuptiis
Flaminis
& libertæ.

10.
De solemnibus
divortii.

Accesserunt solemnitates divortii ex lege Julia de repud. l. unic. ff. unde vir & uxor. Primum enim mittebatur repudium per nuncium, veluti per libertum, leg. nullum 9. ff. hoc tit. l. 6. C. de repudiis, Juvenalis satyr. 6. vers. 145.

Collige sarcinulas, clamat libertus, & exi jam gravis es.

Aut per libellum conjugii datum, missumve ad domum ejus, ut probant Hieron. Magius lib. 2. miscel. cap. 15. Aloix ad vitam S. Justini, cap. 8. qui libellus concipiebatur certis & solemnibus verbis, causamque diffidii, & testium subscriptiones continebat: elegantem formam refert Petronius in satyr. ibi: Quoniam fidem scelere violasti, & communem amicitiam, res tuas oculis tolle, & alium locum, quem polluas, quere. Apulejus lib. 5. de Asino Aureo, ibi: Te quidem ob istud iam dirum facinus confestim thoro meo averte, res tuas tibi habeto. Martial. lib. 10. epigr. 41.

Mense nono jam veterem Proculcia maritum deseris, atque jubes res sibi habere suas.

Conditione tua non utar, leg. 2. §. in sponsalibus, de divortio, ubi conditio pro statu accipitur, ut apud Apulejum lib. 2. florid. ubi notavit Colvius. Illustrant Cujac. ad titul. C. de repudiis. Magius lib. 2. miscel. cap. 15. Alias formulas cupidus inveniet apud Titulum in gemma, non in Marcum, de propriet. sermonis. Ovidium lib. 2. de remed. amor. Plautum in amphi. actio. 3. scen. 2. Quintil. declamat. 262. Platonem dialog. 11. de legib. Alexand. ab Alex. lib. 4. dier. genal. cap. 8. & sicut nuptia presentibus testibus, sive signatoribus celebrantur, l. uxor, C. de divortio, Juvenal. satyr. 10.

Venis cum signatoribus auspex.

Apulejus lib. 6. de Asino; ita repudium ratum non erat, nisi septem testibus adhibitis civibus Romanis puberibus: quod lege Julia de adulteriis cautum fuit, ejus caput 28. ita restituit Brissonius ad leg. Jul. de adult. Divortia, septem civibus Romanis puberibus testibus adhibitis, prater libertum ejus, qui divortium faciet, post hoc faciunt, aliter facta pro infectis habentur. Probant lex nullum 9. ff. hoc tit. lex unic. ff. unde vir & uxor. Illustrant Cujac. lib. 8. obs. cap. 21. Petrus Gregor. lib. 9. syntag. cap. 15. num. 10. Tiraquel. in leg. 8. conub. num. 2. Revardus ad leg. 12. tabul. cap. 21. Mendoza lib. 2. Concil. Illiber. cap. 18. P. Barb. in rubric. solut. matrimon. à principio. Sanchez lib. 10. de matrimon. dispur. 1. ad quam legem refero quod scribit Gajus in leg. penult. ff. ad leg. Jul. de adult. Si ex lege repudium missum non sit, mulier adhuc nupta videtur. Et in leg. si non secundum, ff. de donat. inter. Si non secundum legitimam observationem divortium factum sit, donationes post tale divortium factas nullius momenti esse. Licet ea verba potius referant ad leges XII. Tabular. quæ certam solemnitatem in divortio exigebant, juxta Ciceronem Philippica 2. ibi: Mimam exegit, res suas sibi habere jussit, ex XII. Tabulis. Brissonius ad ll. XII. Tabul. Cujac. lib. 1. observ. cap. 30. Revardus ad ll. XII. Tabul. cap. 21. Sed rectè eam sententiam rejiciunt Hothom. lib. 3. observ. cap. 31. Gibalinus de usuris lib. 4. c. 5. art. 21. Petrus Barb. in rubric. solut. matrimon. 2. p. num. 3. Arnifens de jure conub. cap. 6. de divortio. Novarinus lib. 6. aque nupt. cap. 48. etsi dubitet Balduinus ad ll. XII. Tabul. c. 35. quia lege XII. Tabul. causæ divortii præscriptæ fuerunt, solemnitas verò libelli repudii non fuit præfinita;

unde ita rectè restituit Ciceronis locum Petrus Victorinus: Mimam illam res sibi habere jussit ex XII. Tabulis, causam addidit, claves ademur, foras exegit. Similiter quia moris erat in contrahendis matrimoniis tradere claves uxori, vel ob significandam partus felicitatem, ut ait Festus Pompejus verbo Clavium, vel ob dominium in familiam indicandum, secundum Turpilium in Pedo, Artemidorum lib. 3. semn. cap. 53. ita in distrahendis tempore divortii auferebantur. D. Ambrosius epist. 65. ibi: Mulier offensa claves remisit, domum reverit, ut significaretur possessionis adeptio: argumento legis clavibus, ff. de contrahend. empt. Et etiam quia tabulis scriptis firmabatur matrimonium, ita & tempore divortii frangebantur tabulæ, Juvenal. satyr. 9. vers. 75.

Fugientem saepe puellam

Amplexa rapui, tabulas quoque frerarat.

Tacit. lib. 11. annal. ibi: Frueretur immo iis, & redderet uxorem, rumpereque tabulas nuptiales in diffiduum tuum est.

Deinde sciendum est, divortium genera apud Romanos varia fuisse; alia enim divortia fiebant ex bona gratia, alia ex falsa; alia tandem ex jurgio, sive fribusculo. Divortia ex bona gratia contingebant ex mutuo conjugum consensu; credebant enim, quod sicut consensu contrahabatur matrimonium, ita mutuo dissensu dissolvi poterat, l. si constante 9. Cod. de repudiis: quod genus divortii sublatum fuit ab Imperatore Justiniano in novel. 117. cap. 10. sed tamen instauratum in novel. 140. Secundò propter sacerdotium superveniens marito, leg. vitricus 60. §. 1. ff. de donat. inter, leg. Deo 56. Cod. de Episc. & Cleric. quod ad monachatum Imperatores porrexerunt in leg. sancimus 53. §. 5. Cod. eod. tit. novel. 22. cap. 5. & 117. cap. 10. ex eo, quia monachatus morti comparatur, dist. leg. sancimus 53. Et sicut per mortem corporalem matrimonium dissolvitur, ita & per monachatum, de quo genere divortii agunt Cujac. in dist. novel. 22. Revardus lib. 2. conjecl. cap. 6. Bignonius in notis ad Marculfum lib. 2. cap. 30. Tertio propter sterilitatem, adversam valetudinem, seu impotentiam cocundi, l. vitricus, §. 1. cum leg. sequenti, ff. de donat. inter. Illustrant Scipio Gentilis lib. 3. de donat. cap. 18. Quarto etiam bona gratia solvebatur matrimonium, propter militiam, leg. vel senectutem 61. ff. de donat. inter. Milites enim sine uxore debebant esse. Dion Cassius lib. 60. licet illis permitteretur contubernio uti, leg. mulierem 14. ff. de his que ut indig. leg. miles 11. §. 1. ff. ad l. Jul. de adult. Notavi in cap. 1. de Cleric. conjug. et si Severus Imperator Pratorianis militibus conubium permitteret, ut notavit Lipsius ad lib. 14. annal. Taciti: videndus est Merillus lib. 2. observ. cap. 34. Igitur si coelibes erant milites tempore, quo militia nomen dabant, matrimonium deinceps contrahere nequibant: si verò jam uxores acceperant, eas cum bona gratia dimittebant: & Imperator Constantinus in leg. uxor 7. Cod. de repudiis, ita uxori, ejus maritus in militia est, nubere concedit, si per integrum quadriennium eum expectaverit: sed Justinianus in novell. 2. & 22. tempus hoc ad decennium prorogavit, & tandem in novell. 117. hanc facultatem nubendi omnino denegavit uxori, nisi accepto nuncio mortis mariti. Alia etiam divortia erant non vera, sed falsa; cum enim simulato animo, non perpetuè dissensionis causâ, vel non secundum

ii.
De divortio
causis
divortii.

dum formam à jure præscriptam, aut solenitari-
bus supra relatis adhibitis divortia fiebant, non
vera, sed falsa censebantur, *l. nullum, ff. de divortiis*;
& tunc matrimonium non dissolvebatur, *d. l. nullum*.
De quo divortio accipiendi sunt textus
in l. si non secundum 35. l. vir mulieri 64. ff. de donat. inter,
juncto Scipione Gentili *lib. 3. de donat. inter, cap. 18.* Ad hoc etiam divortii genus per-
tinet jurgium, aut fribusculum inter conjuges
habitum, cum videlicet divortium verum non
fuit sequutum, sed tantum jurgium, quod inter
conjuges sæpe evenire solet. Aulonius *in monosl. ibi*:
Sæpe conjugibus fit noxia, cum nimia est dos. Catullus
in funone, ut maximæ cœlicolùm con-
jugis in culpa flagravat quotidiana. Unde jurgium,
sive fribusculum, opponitur vero divortio,
l. cum hic status 32. §. si divortium, ff. de donat. inter, l. quod si 31. ff. de jure dotium, l. plerique 33. ff. de ritu nupt. l. si liberis, ff. de pact. dot. Nec si ob
jurgium divertat uxor, statim tamen redeat, di-
vortium fecisse videtur, *l. quid quid 48. ff. de regul. juris*, ubi Jacobus Gothofredus videndus est de
hoc fribusculo. Scipio Gentilis *d. lib. 3. cap. 19.* Erat etiam aliud genus divortii medium inter
jurgium, & divortium verum, videlicet divortium
quoad separationem thori; quo casu manebat
matrimonium quoad alia jura, & solvebatur
tantum quoad mutua cohabitationem, sive
consuetudinem vitæ: de quo divortii genere acci-
piendi sunt textus *in l. cum hic status, §. si mulier, ff. de donat. inter: l. nihil, l. Marcellus, ff. de action. rerum amot. l. 3. ff. ad municipalem. l. 3. unde vir & uxor*,
juncto Scipione Gentili supra, *cap. 21.* unde deducitur
matrimonium solvi tantum divortio vero, repudio, aut claviium ademptione, ut la-
tius prosequitur Borel. *rom. 3. decis. tit. de divortiis*,
Turturetus *disser. 4. jurid. Hohomanus lib. 3. observ. cap. 39.* Fornerius *d. cap. 23. fol. 191.*
& quia legibus Romanis matrimonium divortio
dirimebatur, *l. 1. ff. de divortio*, ideo licebat super-
stite quoque conjuge ad alia vota transire, ut
constat *ex l. si qua 12. ff. de ritu nupt. l. nupta 30. in princ. ff. solut. matrim. l. cum vir 25. ff. de condit. & demonstr. l. mulier 22. in princ. ff. ad Trebell.*
eoque sensu Plutarchus *in tract. de us, qui serò*,
Thespesium, qui temerè profutis omnibus bonis
cogitare cœpit de aliis quacunque ratione con-
quirendis, similem facit libidinosis hominibus,
qui uxores dum habent, minùs observant; post-
ea verò dimissas, & alteri nuptas, quibuslibet
artibus corrumpere ac sollicitare nituntur. Ejus
moris exempla pleraque occurrunt. D. Hieron.
lib. 2. ad Jovin. non procul à fine: *Quasdam repudiatas*,
inquit, *altero nuptiarum die statim nupsisse legimus; uterque reprehendendus maritus, & cui tam cito displicuit, & cui tam cito placuit.* Suetonius
in Claud. cap. 43. *Dixerunt nuptias pratorii viri, qui digressam à marito post vriduum statim duxerat.* Plutarchus *in Catone Utricensi*, refert Q.
Hortensium à Catone petiisse, ut filiam suam Bi-
bulo nuptam sibi traderet in matrimonium: is repul-
sam passus, petiit ipsius Catonis uxorem, & tum factus voti compos, eam volente patre, ac
præsente Catone duxit uxorem. Fausta etiam à
Memio dimissa post paucos menses C. Aronio
Limoni nupsit. Et certè apud eos aliqua lex non
prohibebat divortio facto aliam ducere, ut ex-
pressit D. Ambrosius *in Lucam lib. 8. cap. 2. ibi*:
Dimittis ergo uxorem, quasi jure, sine crimine: & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet,

sed divina prohibet. Immo & permittebatur,
dummodo si matrimonium communi conjugum
consensu diremptum erat, transacto anno no-
vum matrimonium contraheretur, non intra
annum, ne qua de prole dubitandi daretur occa-
sio, *l. si constante, C. de repudiis*. Si verò uxor
sine justa causa viro repudium mittebat, intra
quinquennium alteri nubere prohibebatur; ita
tamen ut si causam idoneam esse probasset, anno
demum exacto possit alium sibi maritum eligere,
l. consensu 8. §. hæc nisi, C. de repudiis.

Successit nostra vera, sanctaque Catholica Re-
ligio, juxta quam nulla ex causa matrimonii con-
summati admittitur divortium quoad vinculum.
Domino ita præcipiente *c. 19.* ubi restituit in-
dissolubilitatem matrimonii iis verbis: *Quos Deus conjunxit, homo non separet*: & Glossa inter-
linearis explicans verba illa Matthæi *cap. 5. Ego autem dico vobis*, ait: *Doctrina Christi concordat legi naturali, quia jam est tempus perfectionis.* Et ex-
ponit Innocentius III. *in cap. gaudemus, hoc tit.*
dum ait: *Cum tale repudium veritas in Evangelio reprobaverit, nunquam eâ vivente licite poterit aliam ducere.* Et Apostol. *1. ad Corinth. cap. 7. ait*:
Iis qui matrimonio conjuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere.
Et *ad Roman. cap. 7. Mulier vivente viro alligata est legi.* Post quod divinum præceptum repudium
non licere, non solum Christianis, verum Hebraeis, aut Gentilibus, contra Bodinum probat
Transmira *de polygamia, quest. 7. per totam.* Unde divortium quoad vinculum in lege gratiæ tan-
tum contingit, cum matrimonium adhuc ratum est, & unus ex conjugibus ingreditur Religionem,
juxta tradita *in cap. ex publico, de convers. conjug.* & propter infidelitatem, cum scilicet alter ex con-
jugibus ex Gentilitate ad fidem Catholicam convertitur, & alter in infidelitate persistens, non
vult habitare sine contumelia Creatoris, *cap. gaudemus, cap. quanto, hoc titul.* Quoad thorum au-
tem, seu cohabitationem divortium contingit, propter adulterium alterutrius conjugis, ut di-
cemus infra *in cap. maritus, de adulteris*; propter hæresim, si alter conjugum in eam incidat,
cap. 2. hoc titul. cap. final. de convers. conjug. propter sævitiam etiam, ex qua grave malum time-
tur, divortium fit quoad cohabitationem, *cap. literas, cap. ex transmissa, de rest. spol. cap. 1. ut lit. non contest.* Petrus Greg. *in cap. 1. de spons. num. 64.* Gutierrez *lib. 2. canonic. cap. 64.* plures
congesti à Valenzuela *consil. 144.* debet enim vir uxorem affectione maritali tractare, ut prædicat,
& præcipit D. Paulus *ad Ephes. cap. 5. ad Colossens. cap. 3.* nec debet illi imperare ut dominus
rei possessa, sed ut animus corpori. Vitium enim uxoris, juxta Gellium *lib. 1. noctium, cap. 17.* aut
tollendum, aut ferendum: qui tollit, uxorem commodiorem præstat, qui fert, se meliorem
reddit: & sicut servi non pugnis, sed verbis sunt corrigendi, *l. 1. §. despiciamus, l. 2. §. dom-
norum, ff. de his qui sunt sui*, multò majori ratio-
ne uxor, quæ sociæ divini & humani juris appel-
latur, *l. 1. ff. de ritu nupt.* maritali affectione est pertractanda; sævitia enim nimia culpam semper
in se continet, *l. præceptoris, ff. ad l. Aquil.* Justè ergo ob nimiam sævitiam viri divortium fit quo-
ad cohabitationem; immò in hoc casu specia-
liter maritus spoliatus non restituitur, *cap. ex conquestione, cap. literas, de rest. spol.* immò uxor, quæ divortium petit ob viri sævitiam, deponi
debet

12.

De Divor-
tiis ex Jure
Canonico.

debet in aliquo monasterio, aut penes honestas matronas, donec causa terminatur, *de cap. listeras*. Quæ autem dicatur nimia sævitia, non facile constat apud Interpretes, qui primò examinant, an ex causa verberum divortium peti possit ab uxore? Et negant Baldus *consil. 176. num. 7.* Rolanus *consil. 27. num. 13.* Tiraquell. *ad ll. connub. lib. 1. glos. 1. num. 22.* Affirmant Vranus in *cap. quemadmodum. num. 49. de jurejur. Alex. consil. 115. num. 13. volum. 4.* Pro quibus facit, quod hæc causa iusta erat repudiij, jure civili attentio, *l. consensu, C. de repud.* Sed verius distinguendum est, aut enim ex gravi causa, & leviter; aut ex levi causa, & crudeliter uxor verberibus afficitur. Primo casu divortio locus non est, quia modica castigatio maritis permessa est, *l. 5. §. ult. ff. ad l. Aquil.* Unde Romanos eam disciplinam exercuisse, & eorum arbitrio uxores delictorum pœnas luisse, referunt Halicarnasseus *lib. 2.* Cassiodorus *lib. 5. variar. cap. 32.* ibi: *Relatam querimoniam pudori tuo consulens, maritali restrictione redarguas.* Latè probant Fornerius *lib. 1. rer. quotid. cap. 2.* Bernegerus in *exercit. ad Tacitum, q. 105.* Osvaldus *lib. 13. Donel. cap. 31. littera N.* Secundo verò casu cum nimia coërcitio culpæ annumeretur, divortio locus est. Valenzuela *d. consil. 41. num. 12.* qui asserit, quod quando maritus etiam ex causa percussit uxorem cum sanguinis effusione, non est moderata castigatio, argumento legis *Prætor, §. penult. ff. de injur.* Mianus licet alapas dare propter atrocitatem, quam in se continet hæc castigatio. Alias verò causas sævitia, ob quas matrimonium solvi possit, arbitrio Judicis, qui pro qualitate personarum, & ingenio diversitate eas æstimare debet, relinquunt Covar. *suprà.* Menochius *de arbitr. d. casu 138. n. 8.* Vela *dissert. 1.* Igitur iustà causa sævitia intercedente, sive ex parte viri, sive ex parte uxoris, divortium peti potest, & mulier impnè fugere valet à domo viri proprià auctoritate, modo periculum grave sit, nec possit facile judicem adire. Sanchez *lib. 7. de matrim. disput. 18. num. 3.* judex autem causà cognitã super sævitia, si invenerit eam levem esse, graveque periculum vitæ non adesse, quia vir discretus est, & emendatæ vitæ, debet uxorem illi restituere cautione datã, aut juramento securitatis præstito, *d. cap. litteras, Sanchez ubi suprà, num. 42.* Si verò odio capitali vir persequatur uxorem, tunc divortium faciendum est, mulierque debet deponi apud honestas matronas, nec exponenda est periculo, etiam cautione securitatis à viro oblatã, *d. cap. litteras, argumento legis cogi, §. idem quartus, l. ita, §. 1. ff. ad Trebel.* non enim cautio propositum malevolum mutat, *§. ult. Inst. de suspect. tut.* Valenzuela *suprà, num. 38.* Divortio factò maritus tenetur præstare alimenta uxori. *Surdus de aliment. tit. 7. q. 16.* debetque restituere dotem, arrhas, & bona, si quæ fuerunt lucrata constante matrimonio, *cap. 1. & 2. de donat. inter: filios etiam alere, l. nec filium, C. de patria potest.* Covar. Molina, & alii apud Valenzuelam *suprà, num. 36.* & tandem maritus amittit omne jus, quod in uxorem propter matrimonium habebat, ut similiter amittunt propter immoderatam coërcitionem, pater patriam potestatem; dominus servi dominium; dominus servi jus in vassallum, *l. eleganter, §. final. ff. de pignorat. l. 3. C. de obsequiis, l. final. C. in quibus causis colonis, cap. 1. §. domo, si de feudo defuncti controversia sit: docent Capiblanco de Barombus, num. 56.*

Gamma *decif. 104.* unde licet conjugii innocenti in hoc casu ad Religionem transire; & si maritus est, ad sacros Ordines ascendere; quod licet neget Villalob. in *summa, 1. p. tract. 15. difficult. 1. num. 9.* intelligendus est quando divortium non fit in perpetuum, ut plerumque contingit; sed ad tempus, donec conjux sævius odium deponat; tunc enim non licet conjugii statum mutare: si verò divortium in perpetuum factum sit, etiamsi sævus respiscat, non potest revocare conjugem Religionem professum. Alia de divortio ob sævitiam profequuntur Zipaus *consul. 1. ad hunc titulum, & in respons. 1. & 2.* Vela *dissert. 1. & de eodem divortio quoad thorum et aliis causis agunt Sanchez lib. 10. de matrim. disput. 17. 18. & 19.* Basilii Pontius *lib. 9. de matrim. c. 22.* Coninch. *de sacram. disput. 35. dub. 4.* Layman *lib. 5. summa, tract. 10. 3. p. cap. 7. num. 10.* Castro Palao *de spons. disput. 3. punct. 6. §. 9.*

Manet ergo, in lege gratiæ non dari divortium quoad vinculum matrimonii jam consummati. *Expeditur* Nec tunc obstat textus parum notus in *cap. 2. 34. Cap. cum* *quest. 2.* ubi Innocentius Papa ita scribit: *Cum in captivitate Ursu mulier teneretur, aliud conjugium cum Restituta Fortunium commississe cognovimus; sed favore Domini reversa Ursu nos adiit, & nullo dissentiente uxorem se memorari esse perdocuit. Qua de re, Domine fili, merito Illustris, stauimus, fide Catholica suffragante, illud esse conjugium, quod primitus erat gratiæ divini fundatum; conventumq; secunda mulieris, priore superstitie, nec divortio ejectã, nullo pacto posse esse legitimum. Expendo verba illa, nec divortio ejectã; ex quibus deducitur, ejectã uxore ob divortium, licere ea superstitie aliud matrimonium contrahere. Igitur quia juxta sacros canones divortium quoad vinculum admittitur. Pro cuius difficultatis solutione dicendum est, ea verba, *Nec divortio ejectã, referenda esse ad casum, quo matrimonium nullum declaratur, quia celebratum fuit in gradu consanguinitatis, vel affinitatis, seu cum alio impedimento irritante; quo casu cum matrimonium nullum declaratur, rectè possunt conjuges ad aliud transire; tunc autem latè fieri divortium dicitur, cum verè matrimonium nullum fuerit, Glos. ibi, verbo Ejectã, quam sequitur Turriscremata. Qua etiam solutione intelligendi sunt textus in *cap. querimoniam, de jure patron. cap. 1. hoc tit. in 2. collect.***

His suppositis ratio præsentis assertionis duplex est: Prima, quia in eo, in quo quis peccavit, puniri debet, *cap. si quis 43. 1. q. 1. cap. providam 44. de elect. in 6. cap. final. de tempor. ordin. eod. lib. cap. nullus, de foro compet.* Unde cum uxor, quæ in mortem mariti machinatur, peccet contra matrimonium, illud dissolvere intendens, meritò ejusdem possessione, & alterius spe privatur, ut docet D. Thom. in *addit. ad 3. p. q. 6. art. 2.* Qua etiam ratione procedunt textus in *cap. interfectores, cap. admonere 33. q. 2.* ubi cavetur, maritum occidentem uxorem spe conjugii privati: quorum jurium sententia æqualiter procedit in uxore virum occidente, ut docent Paludanus in *4. distinct. 34. q. 1. column. 2.* Soto *distinct. 37. q. 1. art. 1.* Henriquez *de matrim. lib. 12. cap. 2.* nam si in præsentis textu propter conatum tantum privatur uxor spe conjugii, multò magis propter homicidium opere subsequutum. Unde audiendi non sunt Sylvester in *summa, verbo Matrimonium num. 6.* Specul. Conjug. *1. p. art. 24. Matienzo*

Matienzo in rubric. tit. 5. lib. 5. recopil. qui docuerunt, textum in d. cap. admittere, non habere locum in uxore. Similiter dicendum est, presentem textum locum habere in marito machinante in necem uxoris, cum eadem ratio militet, argumento legis illud ff. ad l. Aquil. expresserunt autem PP. calum mulieris machinantis, quia insidiae frequenter ponuntur ab uxore; cum enim natura debiles sunt, cap. forus, de v. f. quod non possunt aperto Marte aggredi, insidias, veneficiisque procurant. Facit Quintil. lib. 5. Instr. tit. de argument. ibi: Profert latrocinium facilis in viro, veneficium in femina. Illustrat Tiraquel. in l. 8. connub. num. 19. Secundae partis hujus textus, ubi docetur, maritum posse dimittere uxorem machinantem in ejus necem, ratio provenit ex eo, quia nemo tenetur satisfacere ei, qui obligatus est cum probabili vitæ periculo, cap. officii, de poenit. & remis. latè probant D. Thomas 2. 2. quest. 129. art. 1. Sotus lib. 4. de just. quest. 61. Covarr. in regul. Peccatum, 1. p. à num. 3. Guierroz in pract. quest. 38 per totam. Unde casu quo alter ex conjugibus in alterius necem machinatur, datur magnum vitæ periculum, cum à clandestinis & domesticis fraudibus nemo se possit tueri, l. dona 27. C. de donat. Idèd tunc conjugii innocenti permittitur divortio facto alium deserere.

15. Dissolvi-
tur dubi-
tandi ra-
tio.

Nec obstat dubitandi ratio suprà expensa, cui ut satisfaciatur Præpositus in presenti, affirmat in hoc textu mulierem privari spe conjugii, non tantum propter machinationem, verum etiam propter homicidium sequutum, cum ipsa causam dedit: quæ solutio sustineri minime potest; nam in hoc textu tantum de machinatione agitur, non verò ulla homicidii mentio fit. Quare eà solutione omisà, verius dicendum est, machinationem uxoris in presenti casu non fuisse tantum internam, & mente retentam, sed potiùs ad actus externos executioni primo redactam, ut constat ex illis verbis, se defendendo; unde rectè potuit uxor privari matrimonio presentia & alterius spe; quia conatus, qui reducit ad actum proximum, & immediatam, æquali poena punitur, ac si delictum esset perfectum, & consummatum, quale est homicidium; de quo in presenti, l. si quis non dicam, C. de Episc. & cle-

ric. l. si quis telo, C. ad leg. Cornel. de sicariis, cap. 1. de homicid. in 6. docent latè Covarr. in Clement. ff. furiosus, 2. p. in princip. Julius Clarus lib. 5. sentent. §. final. quest. 92. Tiraquel. de poenis temper. casu 18. alii relati à Cevallos in pract. quest. 540. Unde facilè solvitur argumentum ipsius dubitandi rationis, deductum ex cap. 1. & toto titulo de eo qui duxit in matrim. ubi variè casus referuntur, in quibus ob adulterium, machinationem in necem viri, seu fidem datam de futuro matrimonio, nascitur impedimentum dirimens: in presenti autem deciditur diversus casus, videlicet cum machinatio uxoris ad actum proximum pervenit, adeò ut maritus se defendendo insidiantem occideret; idèd si viri parricidio sequitò uxor privanda erat spe conjugii, ex d. cap. interfectores, cap. admonere 31. quest. 2. ita similiter propter dictam machinationem ad actum externum, & proximum deductam, eadem poena puniendà est. Nec obstat alia difficultas deducta ex d. cap. 2. de poenis, cui ut satisfaciatur Glossa in presenti, verbo Voluerit, affirmat in hoc textu idèd maritum posse aliud matrimonium contrahere, quia homicidium ab eo commissum non fuit voluntarium, sed necessarium, causà defensionis, quod impunè committitur, l. ut vim, ff. de justitia & iure: dicemus infra in cap. 3. de homicid. quæ solutio sustineri non potest, quia ex ea sequeretur absurdum, videlicet, quod si homicidium hoc voluntarium fuisset, privaretur maritus spe conjugii, contra textum in cap. 2. hoc titul. Nec Glossæ favent illa verba, se defendendo; nam omisà opinione Præpositi hic, asserentis in presenti reponendam esse dictionem maxime, verius dicendum est, argumentum à contrario sensu deduci non posse, cum sequitur absurdum, argumento textus, ubi notant DD. in l. 1. ff. de officio ejus. Quare verius respondendum est, textum in d. cap. 1. specialiter procedere in homicidio Presbyteri, ex quo resultat impedimentum, quod impedit, etsi non dirimat matrimonium, ut docent Glossa hic, in d. cap. 2. verbo absque spe, quam sequuntur Navarr. in Manual. d. cap. 22. num. 74. Covarr. de matrim. 2. p. cap. 6. in princip. num. 5. Henriquez lib. 12. de matrim. cap. 2. §. 1. ad finem, & eam firmat textus disertus in l. 14. tit. 2. p. 4.

CAPUT II.

Alex. III. (a) Archiepiscopo.

Quæsit à nobis tua fraternitas, utrum mulier pro latrocinio, aut quolibet alio crimine à viro suo debeat separari, & alii nubere: & de viro simili modo questionem proposuisti, & utrum pro quolibet flagitio possit à conjugè dividi, & aliam sibi legitime matrimonio copulare. Nos itaque taliter duximus respondendum, quod mulier pro furto, vel alio crimine viri sui, nisi ipse eam ad maleficia sua trahere nitatur, & fidei suæ religionem corrumpere velit, non debet ab ea separari, nec alii aliqua ratione copulari. Verum si conjugem suam ad (b) maleficia (c) traxerit, mulier à viro recedere poterit, & separari, ita quod ei alii nubere non licebit, quia licet separentur, tamen semper conjuges erunt. In viris quoque presentis sententiæ forma servetur.

NOTA.

1. (a) Archiepiscopo. Ita etiam legitur in prima collectione, sub hoc titul. cap. 2, sed nec

in presenti, nec in cap. quæsit, de v. f. ubi, ni fallor, extat alia pars hujus Decretalis, exprimitur cui Archiepiscopo rescribat Alexander. Post Concilium autem Lateran. p. 50. cap. 22. ubi